

„Meilė Lietuvai niekuomet nebuvo išblėsusi“

2000 metų pradžioje prof. dr. Justinas Pikūnas švenčia dvi garbingas sukaktis — tai 50 metų akademinės kūrybos ir 80 amžiaus sukaktys. Ta proga kreipiamės į mielą sukaštutininką su keleta klausimų.

— Yra šimtai mokslo ir meno sričių. Kaip pasirinkote studijuoti psichologiją?

— Gal kad galečiau geriau save ir kitus suprasti, ugdyti save ir spręsti asmenines ir kitokias problemas. Apsisprendė padėti ir stiprus Miuncheno u-to Psichologijos institutas, vadovaujamas Phillip Lersch. Vėliau jis tapo mano disertacijos vadovu.

— Nuo atvykimo į Ameriką visą laiką gyvenate Detroito ar jo pašonėje. Didžiausią dalį savo mokslinio gyvenimo praleidote Detroito universitete. Iš laivo tiesiai į universiteto dėstytojo kėdę. Kaip tai įvyko?

— Brolis Stasys gyveno Detroito — pas jį atvažiavau. Žinojau, kad dr. Pranas Padalis dėsto ekonomiką Detroito u-te, jam paskambinau ir susitarėm susitikti. Nuvažiavau į u-tą, pasikalbėjom ir jis mane įsuko į vėžes, nes u-te vienas psichologijos etatas nebuvo užimtas.

— Ar akademiniam pasaulyje, kaip užsienietis, susidūrėte su sunkumais?

— Galia tik stebėtis, kad patyriau daug pagalbos, net anglų kalbos tarsena daugiau padėjo negu kenkė... Išvysčiau sudėtingą piešimo testą — išleido, parašiau *„Vaiko psichologijos pagrindus“* — lengvai atradau leidėją. Dar nepėjus parašyti *„Žmogaus plėtra gyvenime“*, prisistatė McGraw-Hill leidyklos atstovas. Parašius tyrimų išvadas — žurnalai neatsisakė spausdinti.

— Universitete perėjote visus profesorius rangus, kol 1987 m. Jums buvo suteiktas profesoriaus emerito titulas. Kokie žymiausi momentai iš tų visų metų patirties?

— Turbūt pirmoji sutartis 1951 m., nepasibaigus pirmajam darbo semestru. Gavau profesinį darbą Amerikoje, kaip geriau galėtų būti! Referatų skaitymas — 1955 m. Michigan akademijai; 1960 ir

1961 m. Amerikos Psichologų sąjungai (APA). 1978 m. APA suvažiavimą Toronte turėjau valandą laiko apibūdinti savo gyvenimą ir karjerą jaunesniųjų labai. Vadovavimas pirmosioms tezėms, vėliau disertacijoms, taip pat buvo įspūdingas.

— Nors akademikai per daug nemėgsta administracinių pareigų, Jums jų irgi teko. Galvoje turite Jūsų vadovavimą Vaikų psichodiagnostikos centrui, Mokyklinės psichologijos programai, Psichologijos katedrai bei Vaikų ir šeimos centrui. Ką šiose pareigose patyrėte, kad galėtumėte apibendrinti ir sukaupia patirtį perduoti būsimai kartai?

— Nėra gera būti „vedžiojamam už nosies“, daug geriau pačiam perimti iniciatyvą. Dera pasitikėti savimi, savo talentais ir igūdžiais. Pavyzdžiui, sukūrus Mokyklinės psichologijos programą, išliko klausimas, kur studijuojantieji galės atlikti pradinę praktiką? Geriausiai po tuo pačiu stogu — organizavau Vaikų psichodiagnostikos centrą (vėliau pavadintą Vaiko ir šeimos centru). Įdėjau daug darbo valandų ir pasekmės buvo džiuginančios. Daugelis tėvų nori gauti pirmą (arba antrą) nuomonę apie savo vaikų talentus, psichinę sveikatą.

— Jums taip pat teko konsultuoti ir tyrinėti. Kas iš šių projektų turėjo didžiausią pasisekimą?

— Konsultuoti klientus nebuvo lengva — savaime išsivėli jį problemas, daug geriau su studentais — jų klausimai, konfliktai, sutrikimai yra žymiai lengvesni. Tyrinėti man visada patiko — 1962 m. vasaros semestrą praleidau Floridos valst. u-te (FSU). Ten dalyvavau „National Science Foundation“ (NSF) tyrimų projektų kūrime, vartojant naujai išrastą instrumentaciją, tobulinant metodiką.

— Esate bent dešimties knygų bei daugelio straipsnių autorius anglų ir lietuvių kalba. Tiražo atveju, kokia knyga buvo sėkmingiausia?

— *Žmogaus raida* (Human Development) sulaukė tolimo užsienio profesūros susido-

mėjimo, todėl buvo išleistos dvi Tarptautinės studentų laidos Trečiojo pasaulio šalims papigintomis kainomis. Buvo išleisti *„Dėstytojo vadovai“* antrai ir trečiai laidai, nes jau pirmą laidą prisitaikė žymus u-tų skaitius.

— Kur to pasisekimo priežastis?

— Tiksliau būtų sakyti — nežinau. Gal idėtos darbo valandos, gal kad Amerika tebėra „neribotų galimybių šalis“, gal motinos įkvėpta meilė pareigai.

— Kokia buvo Jūsų kolegų bei bičiulių reakcija?

— Argi galima žinoti, ką kolegos ar bičiuliai turėjo savo mintyse, juo labiau širdyse. Tiesa, buvo paskatinimo, buvo ir varžybų... Kai kurie turėjo žymiai geresnes sąlygas, bet mažai ką pasiekė.

— Ar universitetas tai irgi pastebėjo ir įvertino?

— Palyginti greitai pakliūmai profesūroje, suteikimas profesoriaus vardo visam gyvenimui daug ką pasako.

— Po „pensijos“ tarsi iš naujo pražydote akademiniam pasaulyje, jau Lietuvoje. Šalia profesūros jau spėjote išleisti ir keletą svarbių knygų. Kas visa tai paskatino?

— Tikrai atrodo, kad pensijos metas suteikė galimybę kovoti su liga, fiziškai atsigausti ir dirbti tai, ką aš tikrai noriu. Meilė Lietuvai manėje niekuomet nebuvo išblėsusi. Ten psichologams darbo dirva yra neaprepiama. Įtampa sukeliančių aplinkybių gausu, mažiau lengva — savaime išsivėli jį problemas, daug geriau su studentais — jų klausimai, konfliktai, sutrikimai yra žymiai lengvesni. Tyrinėti man visada patiko — 1962 m. vasaros semestrą praleidau Floridos valst. u-te (FSU). Ten dalyvavau „National Science Foundation“ (NSF) tyrimų projektų kūrime, vartojant naujai išrastą instrumentaciją, tobulinant metodiką.

— Esate bent dešimties knygų bei daugelio straipsnių autorius anglų ir lietuvių kalba. Tiražo atveju, kokia knyga buvo sėkmingiausia?

— *Žmogaus raida* (Human Development) sulaukė tolimo užsienio profesūros susido-

— Jau eilė psichologijos matų (testų), pavadintų paties autoriaus pavarde. Garbiausias jų yra Rorschach sukurtą metodiką asmenybei tirti. Kitas jų pavadintas Pikūnas Graphoscopic Scale vardu. Kaip tai įvyko ir ką ta skalė matuoja?

— Kas ir kaip piešiama, išreiškia asmens savybes, polinkius, gabumus ir kitus bruožus. PGS vartojant diagnostikos tikslais, tiriamajam yra išteikiamas specialus popieriaus lapas, kuriame yra dešimt kvadratų su išspausdintais percepciniais stimuli-
lais; duodami penki spalvoti pieštukai (atitinkantys stimulių spalvas) ir prašoma piešiant įjungti duotus ženklelius. Pradžioje 1953 m. šį testą buvau pavadinęs „Paveikslų piešimo testu“, bet jau 1955 m. pasirodžiusios magistrų tezės jį vadino „Pikūno piešimo testu“... Graikų kalba prisidėjo ir piešimas tapo grafiškesnis. Kadangi gaunama dešimt piešinių, zodis skalė buvo tinkamesnis negu per dažnai vartojamas zodis testas.

— Priklausėte ar priklausėte bent keliolikai mokslinių, profesinių bei visuomeninių organizacijų, daugelyje jų turėjote vadovaujamą pareigą. Kokia organizacija bei turėtos pareigos artimiausia širdies?

— Sunku spręsti, gal studentų ateitininkų sąjungos pirmininko. Esant jaunam, turint energijos ir noro, tai buvo geriausia darbo dirva. Juk sunku studentus ir peikti už jų veiklos nukrypimus. Prisiimti ilgą kūr. M. Krupa-
vičiaus laisvą, kuriame jis išreiškė rūpestį dėl lietuvių katalikų skilimo politinėje veikloje. Jis aiškiai pabrėžė, kad niekuo nekaltina studentų ar jų vadovybę, o užmetimus daro vyresniems veikėjams. Taip, studentai dar tik mokosi gyventi ir veikti. Giliai jaučiau meilę idealui ir entuziazmą to meto veiklos uždaviniams ir problemoms. Tuo met vis kovojoje dėl Lietuvos vardo iškilimo, dėl jos laisvės ir nepriklausomybės...
— Organizavote lietuviškoje veikloje dalyvavusį bent nuo 1947 metų, kada buvotė išrinktas Studentų ateitininkų sąjungos pirmininku. Bėne svarbiausias siekimas lietuviškoje visuomeninėje veikloje buvo Jūsų išrinkimas Ateitininkų federacijos vadovu 1987 metais. Tas pareigas ėjote šešerius metus. Ką prisimenate iš tų metų?

— Prisimenu, AF veiklos pradžioje rašiau atsisveikinimą minint Vasario 16-tosios 50 metų sukaktį. Pasiunčiau jį kun. Stasiui Ylai ir Tau pačiam koreguoti, papildyti...
Tai buvo kieto darbo pradžia. 1970 m. AF kongresas turėjo savo didingumą ir daug reikšmingų momentų, pvz., klausantis K. Čiurlionio „Jūros“ simfonijos, pirmą kartą atliekamos Amerikoje, taip pat girdint kalbėtojų mintis ir rašytojų — poetų kūrybą. Didelę padėką jaučiau jiems ir rengimo vadovų triumviratui — dr. P. Kisieliui, J. Paškui, A. Žukauskui, visiems kitiems.
— Daug ir kūrybingai dirbant, susilaukiama pripažinimų bei pagyrimų. Kurios ypač vertintose?

— Mažai vertinu bet kokius pripažinimus. Vis tik man buvo didelis dalykas, kai Vy-

Prof. dr. Justinas Pikūnas 2000 m. sausio 7 d. sulaukė 80 metų amžiaus. Čia jį matome Vytauto Didžiojo universitete 1999 m. birželio mėn. su kai kuriais savo leidiniais.

sote bent keliolikai mokslinių, profesinių bei visuomeninių organizacijų, daugelyje jų turėjote vadovaujamą pareigą. Kokia organizacija bei turėtos pareigos artimiausia širdies?

— Sunku spręsti, gal studentų ateitininkų sąjungos pirmininko. Esant jaunam, turint energijos ir noro, tai buvo geriausia darbo dirva. Juk sunku studentus ir peikti už jų veiklos nukrypimus. Prisiimti ilgą kūr. M. Krupa-
vičiaus laisvą, kuriame jis išreiškė rūpestį dėl lietuvių katalikų skilimo politinėje veikloje. Jis aiškiai pabrėžė, kad niekuo nekaltina studentų ar jų vadovybę, o užmetimus daro vyresniems veikėjams. Taip, studentai dar tik mokosi gyventi ir veikti. Giliai jaučiau meilę idealui ir entuziazmą to meto veiklos uždaviniams ir problemoms. Tuo met vis kovojoje dėl Lietuvos vardo iškilimo, dėl jos laisvės ir nepriklausomybės...
— Organizavote lietuviškoje veikloje dalyvavusį bent nuo 1947 metų, kada buvotė išrinktas Studentų ateitininkų sąjungos pirmininku. Bėne svarbiausias siekimas lietuviškoje visuomeninėje veikloje buvo Jūsų išrinkimas Ateitininkų federacijos vadovu 1987 metais. Tas pareigas ėjote šešerius metus. Ką prisimenate iš tų metų?

— Prisimenu, AF veiklos pradžioje rašiau atsisveikinimą minint Vasario 16-tosios 50 metų sukaktį. Pasiunčiau jį kun. Stasiui Ylai ir Tau pačiam koreguoti, papildyti...
Tai buvo kieto darbo pradžia. 1970 m. AF kongresas turėjo savo didingumą ir daug reikšmingų momentų, pvz., klausantis K. Čiurlionio „Jūros“ simfonijos, pirmą kartą atliekamos Amerikoje, taip pat girdint kalbėtojų mintis ir rašytojų — poetų kūrybą. Didelę padėką jaučiau jiems ir rengimo vadovų triumviratui — dr. P. Kisieliui, J. Paškui, A. Žukauskui, visiems kitiems.
— Daug ir kūrybingai dirbant, susilaukiama pripažinimų bei pagyrimų. Kurios ypač vertintose?

— Mažai vertinu bet kokius pripažinimus. Vis tik man buvo didelis dalykas, kai Vy-

tauto Didžiojo u-tas išleido dvi mano knygas.

— Pabaigai, vienas „politinis“ klausimas. Esate gimęs gražioje Dzūkijoje, kur dabar rengiamas Grūto parkas, suklebęs nuomonių įvairumą kiti kraštinumai. Kokia Jūsų nuomonė tuo klausimu?

— Tai staciai išskrypimas — kaip galima statyti paminklus tiems, kurie klatingais ir žiauriausiais metodais sunaikino mūsų tautos inteligentijos, jaunimo ir dvasininkijos žymią dalį? Jie vadovavo mūsų tautos genocidui ir ne vien mūsų tautos. Juk žinia skaidros duomenimis, Lenino ir Stalino įsakymais iki 1953 m. gyvybę prarado apie 43 mln. žmonių. Jau sudarytas visuomenės teismas Rusijoje — 2000 m. išgirsime jo sprendimą.

— Ar yra kokia rolė psichologams, norintiems talkinti tautinių ar ideologinių konfliktų sprendimą?

— Jau sakėte „pabaigai...“ Atsakau taip, bet kelias sakinius nebūtų galima išryškinti galimai reikšmingą psichologų įtaką, tautinius ar kitokius konfliktus sprendžiant.

— Ačiū už pasikalbėjimą. Ilgiausiu ir darbingu metų šių gražių sukaštų progal!

Kalbėjosi Romualdas Kriauciūnas

Alfredas Franckaitis — poetas ir vertėjas

Algimantas A. Naujokaitis

Vokietijoje, Sulingeno miestelyje gyvena ir kuria, jau 78 metų sulaukęs, lietuvių poezijos vertėjas ir vokiečių kalbą Alfredas Franckaitis. Jo giminės gilios šaknys glūdi Mažonoje Lietuvoje. Kaip sakė pats A. Franckaitis, jo protėviai šimtmečiais gyveno Rytprūsioje, netoli Stalupėnų, ten, kur Kristijonas Donelaitis ėjo kantorius — giedojimo mokytojas — pareigas, o vėliau buvo Tolminkiemio klebonas. Gimęs ir su tėvais gyvenęs vokiškame Karaliaučiuje, nepriklausomos Lietuvos laikais su visa šeima apsigyveno Kybartuose, o 1926 m. persikėlė į Kauną. Ten Alfredas mokėsi pradžios mokykloje, vėliau — gimnazijoje. Jos nebaigė, nes 1941 m. Franckaičiai buvo repatriuoti į Vokietiją. Nuo tada ir iki šiol jis su savo pasiilgojusia žmona ten ir gyvena. Baigė teologijos mokslus, pastoriavo, ilgai dirbo labdaros įstaigoje.

Gyvendamas svetimoje šalyje, A. Franckaitis niekad nepamiršo Lietuvos. Būdamas poetinės prigimties, rašydamas vokišką poeziją, aktyviai ėmėsi taip pat Lietuvos poetų vertimų. Į vokiečių kalbą išvertė A. Baranausko „Anykščių šilėlį“, Maironio, V. Mykalojaus-Putino, F. Kiršos, A. Jasmanto, Justino Marcinkevičiaus, kitų poetų lyrikos, J. Grušo, A. Landsbergio dramų. Negana to! A. Franckaitis yra taip pat veikliausias lietuvių kilmės vokiečių literatūrinis susitikimų rengėjas: skaito savo vertimus, pasakoja apie mūsų literatūrą, deklamuoja lietuvių poeziją. Jo iniciatyva ir lešomis Sulingene leidžiamas iš Lietuvos kilusių ir po pasaulį pasklidusių vokiečių almanachas *Heimatgruf* (Tėviškos pasveikinimas). Nuo 1964 m. vadovaudamas šio almanacho redakcijai, A. Franckaitis rūpinasi, kad jame netrūktų pasakojimų apie Lietuvą, jos kultūrą, čia spausdinami jo lietuvių poezijos vertimai. Pasak paties A. Franckaitio, šis almanachas pasiekia ne tik Europos šalis, bet taip pat Pietų ir Šiaurės Ameriką, kur gyvena vokiškai kalbantys išeiviai, emigrantai.

Pats A. Franckaitis — dažnas svetias Lietuvoje, dalyvauja Poezijos pavasarių renginiuose, yra įstojęs į Lietuvos Rašytojų sąjungą.

— Jau sakėte „pabaigai...“ Atsakau taip, bet kelias sakinius nebūtų galima išryškinti galimai reikšmingą psichologų įtaką, tautinius ar kitokius konfliktus sprendžiant.

— Ačiū už pasikalbėjimą. Ilgiausiu ir darbingu metų šių gražių sukaštų progal!

Kalbėjosi Romualdas Kriauciūnas

O štai 1999-iais metais A. Franckaitis tapo ne tik vertėju, bet ir poetu — metams baigiantis Rašytojų sąjungos leidykla išleido jo lietuviškai parašytą eilėraščių knygą *Meilės ir ilgesio eilės*. Tai įvairiu laiku — nuo 1985 iki 1994 metų — parašyti A. Franckaičio eilėraščiai.

Rašytojų klube surengtose šios knygos sutiktuose Rašytojų sąjungos pirmininkas V. Sventickas, be kita ko, taip atsiliepė apie A. Franckaičio rinkinį:

— Viename knygos eilėraštyje Alfredas Franckaitis pasakoja apie stalo gėrybes — prancūziškus valgius, italų vyną, konjakus, bet didžiausiu skanėstu poetas vadina bulves su rūgusiu pienu. Tokiu patiekalu, metaforiškai kalbant, galima pavadinti Franckaičio eilėraščių (paties autoriaus žodis). Iš jo knygos patiriame, jog poetas yra susigyręs su tokia lietuvių kalba, kokia ji buvo jo vaikystėje ir kokia vartota daugybės mūsų praeities poetų, kuriuos Franckaitis verčia į vokiečių kalbą. Tai suteikia jo lietuviškai kūrybai šiek tiek „senoviško“ savitumo. Būsenų ir įvaidžių konkretumas — kitas iš karto matomas Franckaičio eilėraščių bruožas. Apskritai, Franckaičio atviras jausmingumas, veiklos grūdinimas potroškiais, tyras širdingumas ir dar globėjiskasis altruizmas — toks pat retas ir nuostalgiskasis, kaip tos bulvės su rūgusiu pienu.

Pats A. Franckaitis savo laisvą knygos leidėjams aiškino: „Nesu naujoviškas poetas, o tik senų lietuvininkų palikuonis, rašantis meilės ir ilgesio eilės“.

Apie tą ilgą, gyvenant kitose šalyje, bet savo protėvių šaknis turint Donelaitio žemėje, A. Franckaitis išsakė knygos sutiktuose jo paties skaitytuose eilėraščiuose. Eilėraštyje „Štai kaip!“ jis prisipažįsta:

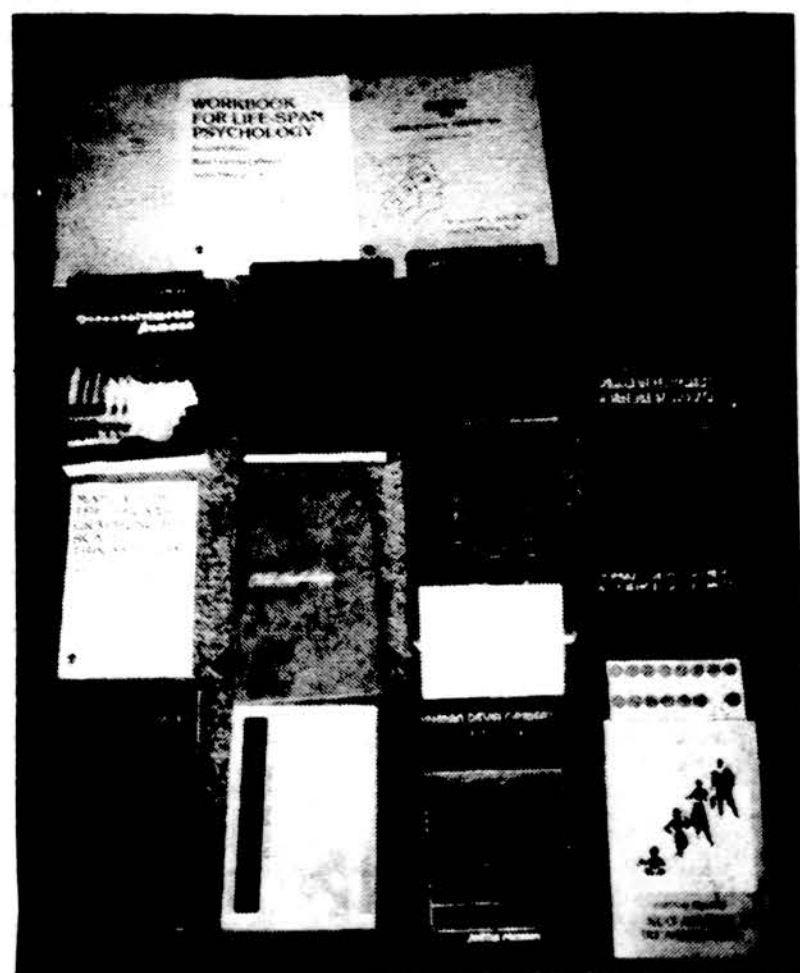
Štai kaip:
Radau naują tėviškę,
Nors čia tėvų nebūta,
Ir iškūriau čia šiaip taip,
Krašte durpynų ir pelkynų,
Su žmonėmis kalbuosi vokiškai,

Naktim sapnai lietuviški —
Štai kaip!

Sutiktuose kalbėjęs poetas Justinas Marcinkevičius sakė, kad, jei norime įsivaizduoti tikrą lietuvių — žiūrečių ir Franckaitį, nes jis yra pats „vėlybiausias“ lietuvininkas. Kilęs nuo Stalupėnų, Tolminkiemio parapijos pašonėje, kur galbūt Donelaitis mokė kurį nors jo protėvį, gal net iš Mažvydo katekizmo, jis išlaikė savo protėvių šaknis ir kalbą. Taip susisiečia ir mūsų literatūros šaknys.

Knygos redaktorius poetas Vladas Šimkus pasidžiaugė gera A. Franckaičio eilėraščių forma, o rinkinį pavadino optimistišku su nežymia dramatiškumo gaida.

Pasak Rašytojų sąjungos pirmininko V. Sventicko, ketinimą išleisti šią knygą A. Franckaitis kukliai aiškino noru „dėkui pasakyti Lietuvai — kad ir paprastais, nereikšmingais ir nelabai vykusiais eilėraščiukais“. Bet dėkui jam turi pasakyti ir Lietuva.

Dalis prof. dr. Justino Pikūno mokslinių knygų.

Alfredas Franckaitis Vilniuje 1999 m. Nuotr. Algimanto Žitėno

Prie Staniulio knygyno Kaune. Nuotr. Felikso Kerpauskio

Naujiene knygų rinkoje — tautinis „bestseleris“

Remigijus Misiūnas

Neatpažįstamai pasikeitusi atsikūrusios Lietuvos knygų leidyba baigia pirmąjį savo dešimtmetį, tačiau ji vis dar kinta ir mokosi naujų gudrybių, kurios padėtų išlikti atstojant konkurencijai ir užtikrinti ekonominę sąlygą.

Viena tokių gudrybių — „bestseleris“. Pats terminas jau seniai įprastas lietuvių ausiai, tačiau anksčiau daugiau sietas su verstine literatūra. Lietuviškam „bestsellerui“ atstovavo ilgus dešimtmečius drausta literatūra — politinių kalinių ir tremtinių atsiminimai, išėmė literatūra. Tai buvo knygos, pasirodžiusios reikiamu laiku ir savo vietoje, o puikiai reklaminė kampanija jiems tapo to meto politiniai įvykiai ir buvo aiškiai matomas ryšys „mitingas — knygynas“. Vėliau, slugsant mitinginiams aistroms ir pradėjus pabosti populiariams vertimams, imtasi ilgesio kasko „savo“, tačiau veikiai paaiškėjo, kad karalius nuogas. Tolstant dviejų romanų — Ricardo Gavelio *Vilniaus pokario* ir Jurgos Ivanauskaitės *Ragana ir lietus* — sukeliamam triukšmui, keletą metų tautinio „bestselerio“ fronte buvo tylu, o ir leidėjai nerodė ypatingo optimizmo. Jų nuomone, lietuvių rašytojai užsidarę savo srityse ir pasauliuose, net ir kūrinys retai iš jų išlenda, tad 90 proc. jų kūrinių buvo nepelningi ir tai liudijo, kad Lietuvoje nėra rašytojo, kuris jaustų, kas yra „bestseleris“ ir galėtų jį parašyti.

Nelabai tuo tikėjo ir patys rašytojai. Tiksliau, ne tiek tikėjo, kiek negalėjo dėl daugelio priežasčių. Negalėdami išgyventi iš savo kūrybos, jie yra priversti pelną duoti, dirbdami redakcijose, valdiniuose ar dar kitose vietose, o kas to neišgalėjo — gyveno žemiau skurdo ribos ir jiems vienišumo išsigelbėjimu buvo kelių šimtų litų valstybės stipendija. Tai šioji tokia pasipirtis, tačiau negyvenimo sąlygų garantija.

Be to, Lietuvoje nebuvo „bestselerio“ arba populiariosios literatūros rašymo tradicijų. Lietuvių literatūra visada pretendavo būti meniškai brandi. Tačiau dėl tokių aspiracijų nukentėjo pramoginė literatūra, kuri ir anksčiau, ir dabar buvo aršiai puolama bei naikinama. Nors per keletą metų atsirado nemažai panašios literatūros kūrėjų, tačiau jų knygos dar tokios prastos, kad rimtesnės leidyklos nesirijo jų leisti, kaip kad net ir Edvardas Malūkas, nors romanai parduodami daugiatauk-

tantiniiais tiražais ir yra „bestseleriais“. Tiesa, tuo pat metu išliko dar vienas „bestseleris“ autorius — Juozas Erlickas, kurio *Knygos* parduota jau 20,000 egz.

Viena bėda — E. Malūko ir J. Erlicko knygos dėl skirtingų priežasčių yra „bestseleriai“, kurių populiarumas apribotas Lietuvos sienomis ir mūsų leidėjai knygų mugėse neturėjo ko pasiūlyti lietuviško „bestselerio“ ieškantiems užsienio leidėjams, tad 1997–1998 m. buvo galima stebėti gan įdomias lietuviško „bestselerio“ gimdymo kančias, kur dalyvavo ir rašytojai, ir leidėjai.

Visų pirma, buvo užčiuopta ta literatūros terpė, kur galėjo užaugti tautinis „bestseleris“. Sakoma, Vakaruose „bestseleriu“ reikia kraujo, pinigų ir sekso. Bet po pirmųjų bandymų paaiškėjo, kad seksas lietuviui nėra labai svarbus dalykas, kova dėl valdžios irgi ne itin rūpi, nes tam reikia ambicingo žmogaus, taigi, pirmoji vieta — pinigai, nors vis tik neatsisakoma galimybės pasidairyti po politinius miegamuosius ir kalėjimo virtuves.

Susiformavo ir grupelė „bestselerio“ autorių, kuriuos galima skirstyti į dvi grupes: rašytojus-profesionalus (R. Gavelis, J. Ivanauskaitė, Jurgis Kunčinas) ir taip vadinamus „laukinius“ rašytojus, kuriems, be E. Malūko, priskirtinas Aidas Puklevičius (Pelenis), Edvinas Kalėda ir kai kurie kiti. Viduryje tarp jų yra Saulius Stoma, kuris prieš dešimtmetį turėjo neblogas galimybes tapti rašytoju-profesionalu, tačiau gyvenimo vingiai lėmė jo tolesnę rašytojišką karjerą.

„Laukiniai“ — tai rašytojai be specialaus išsilavinimo ir jų nevaržo literatūrinės normos. Keletą dešimtmečių daugelis rašytojų į literatūrą ėjo vienu keliu: respublikiniai moksleivių literatūros konkursai, aukštoji mokykla, jaunųjų rašytojų organizacijos, spausdinimas literatūrinėje spaudoje, dvi knygos ir — Rašytojų sąjunga. „Laukiniai“ atėjo iš verslo, kuris — nori to verslininkas, ar ne — neretai neatsejamas nuo nusikalstamo pasaulio, arba iš verslo ir turėdami kalėjimo patirtį.

Tačiau įėjusius, galima pastebėti, kad didesnę ar mažesnę jų knygų sėkmę lėmė leidėjai. Pavyzdžiui, S. Stoma, pasikliaujantis savo biografija — žinomas žurnalistas, buvęs populiaraus kultūros savaitraščio, vėliau valstybės oficiozo ir dešimties pakraipos dienraščio redaktorius, ilgai

bylinėjęs ir ragavęs kalėjimo, — ir, matyt, mano, kad to užtenka, tačiau jo romanams *Bestseleris*, pritaikytas praėjusio prezidento rinkimų kampanijai ir vaizdavo pasikėlimą į kandidatą, ir prezidentus, vis tik nusileido savo sėkme „laukinių“ A. Puklevičiaus ir E. Kalėdos romanams.

Mat, iš tikrųjų egzistuoja tam tikros taisyklės, su kurių pagalba galima padidinti vienos ar kitos knygos pasisekimą, ar jomis pasinaudoję pastarųjų knygų leidėjai su jų autorių pagalba. Kaip minėta, jie „atspėjo“ paklausias temas. A. Puklevičiaus romaną *14 restitucijos dienų* galima pavadinti tarptautiniu šnipų romanu. Jo siužeto pagrindas — KGB planuotos operacijos „Restitucija“ istorija, kur numatyta, kaip, žlugus TSRS, per trumpiausią laiką mažiausiomis sąnaudomis atkurti buvusią imperiją. Pirmoji sąlyga — sužlugdyti pasaulio ekonomiką. Paslėpto projekto prireikė po 1991 m., kol jo ieškoma, Europoje pastebimi pirmieji šio projekto veikimo požymiai. „Restitucija“ susirūpi pasaulio slaptonos žvalgybos ir visi netiję, iš ko koks patenka lietuvių diplomatas. Veiksmas vyksta kelių Europos valstybių sostinėse ir šalyse, nors pagrindinio veikėjo — Lino Norvydo bei jo draugės Indrės Survilaitės maršrutais kiek siauresnis: Budapeštas — Viena — Vilnius — Maskva.

E. Kalėda savo romano *Nemylimi skaitytojus* nusprendė sugrąžinti sunkia pataisa darbu kolonijos kalinio dalia. Pats siužetas neoriginalus — jauna šeima, susituokusi prieš tėvų valią, greitai pajunta, jog pavargo nuo nepriteklių. Žmonės paskatintais, vyrukas išplešia seifą. Paskui jis sugaunamas ir nuteisiamas dešimčiai metų kalėti. Kol jis atlieka bausmę, žmona susiranda kitą, tampro prostitutę. Herojus atsėdi tik keletą metų, nes draugams pavyksta papirkti valdžios vyrus.

Sakoma, knyga tikrai tapo „bestselleriu“, jei jos autorius sėdi kalėjime (geriausiu atveju mirtininkų kameroje). Panašu, kad tai ne paslaptis ir Lietuvos leidėjams, kurie nusprendė išnaudoti savo autorių biografijas ir ypač, bent jau iš pradžių — A. Puklevičiaus. Tai buvęs Lietuvos ambasados Vienoje pirmasis sekretorius ir Lietuvos mišijos Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) vadovas, nuteistas 4 metus kalėti, konfliktuojant turta už tai, kad, klastodamas dokumentus, pasisavino URM

lėšas (217,000 Lt) skirtas Lietuvos narytės mokesčiui ESBO sumokėti ir pervadinę jas į savo sąskaitą viename Austrijos banku.

Spaudoje intriguojantį buvo pateikiama ir romano sukurimo istorija. Paties autoriaus teigimu, jis seniai galvojo parašyti „trilerį“, nes tokio Lietuvoje nebuvo, tačiau ėmėsi, kai atsirado laiko — 1996 m. rugpjūtį prasidėjus jo bylai, kada neturėjo pastovaus darbo. Be to, tai leido apie bylą galvoti tiek, kiek reikia. Pradėjo ir — metė, nes pasirodė, kad tai, ką parašė, yra blogai ir vel ėmėsi tik artimųjų įtikintamas, jog, jei pradėjo — reikia baigti, o paskui, kai turėjo prisidėti Apeliacinio teismo posėdis, pasiūlė romaną „Tito albos“ leidyklai.

Po to veiksmas velgi vystosi nenuobodžiai. Iš pradžių autorius pavardė buvo slepiama — romanas išleistas A. Pelenio slapyvardžiu, o leidykla skelbė, kad ji įsigijo tarptautinius standartus atitinkantį kūrinių ir kad autorius patys rūpinasi jo likimu — vertia ir angli kalba. Tiesa, tikroji autorius asmenybė buvo greitai atskleista, o jo likimo peripetijos ir toliau pateikiamos plačiai publikai. Pavyzdžiui, leidykla labai norejo, kad autorius dalyvautų knygos pristatyme, tačiau, likus keliolikai valandų, policija, kurią pasiekė teismo sprendimas dėl nuosprendžio išsigaliojimo, anot A. Puklevičiaus brolio, ji nutraukė tiesiog nuo kompiuterio, kai tas vertė romaną ir angli kalbą, ir išvėžė į kalėjimą įstaiga. Vėliau ne kartą ir ne du spaudoje galėjai rasti pasikalbėjimus su kaliniu rašytoju arba straipsnius, kaip jam sekasi kolonijoje rašyti naują romaną, juoba, aplinka tam buvo palanki — tarp A. Puklevičiaus kameros kaimynų buvo S. Stoma ir A. Butkevicius. Be to, prie romano populiarumo turėjo prisidėti ir dažni kartojimai spaudoje, kaip juo domisi vienos ar kitos šalies leidyklos.

Reklamuojant E. Kalėdos romaną, pirmiausia buvo akcentuojama romano parašymo istorija. Autorius, velgi pasislėpęs už slapyvardžio ir kaukės, su kuria pasirodydavo viešose renginiuose, pasakojo, kad po to, kai partneriai išstomė jį iš verslo, sėdo rašinėti apsakymus, o žmona pasiūlė parašyti romaną ir įtikino, kad gali tai padaryti geriau už daugelį kitų. Tačiau E. Kalėda, prieš to imdamasis, vien tik su pernakst sumanyto romano siužeto užsuko „Vagos“ leidyklą ir tuometinei vyriausybei redaktoriui Ritai Kubilienei pareiškė galintis parašyti „bestselerį“. Si paprašė atvežti kiek teksto, tačiau E. Kalėdai reikėjo rinktis: arba naujo verslo pasiūlymas arba romanams. Velgi viską lėmė žmona: ji pasilapiojo pardavė ilgai kaupius aukštinus papuošalus, pasilikdama tik vestuvinių bei sėdus gimimo proga dovanotus žiedus ir tepasakė: „Rašyk“. Paties autoriaus žodžiais, argi jis po to galėjau neparašyti „bestselerio“? Tad šešis mėnesius dirbo su niekuo nebendraudamas, kol ant R. Kubilienės, tuo metu jau tapusios leidyklos „Charibde“ direktore, padėjo romano rankraštį.

Taigi, prie tokios romano atsiradimo istorijos pridėjus jo siužetą, pasisekimas buvo garantuotas. Juoba, dėmesį dar kūrė jau minėta kaukė ir atkaklus teigimas, kad autoriui kalėjimo gyvenimas pažįstamas tik iš jam artimų žmonių pasakojimų, o jis pats romano herojų „atidavė“ tik savo vaikystę. Tačiau vis vien sklido

gandas, kad E. Kalėda yra ragavęs kalėjimo duonos, ypač po to, kai po knygos pristatymo Pravienskių kolonijoje jis atsisakė bendrauti su nuteistaisiais.

„Laukiniai“, regis, seniai susilauksiančiame literatūriname pasaulyje kelia sumaištį, jis nėra pasirėngęs priimti žmonių, kuriems sunku pritaikyti įprastus kriterijus. Net ir atmenant, kad vos ne kas trečias rašytojas netelpa į tradicinius rėmus. Matyt, iš dalies dėl to E. Malūko prašymas priimti į Rašytojų sąjungą. Daug ką baugina ir Boriso Dekanidzės pavyzdys, kuris išleido savo eilių knygų, paskui — pagal jas parašytų dainų diską, o dar vėliau finansavo, pagal jas pastatytą muzikinį poetinį spektaklį Rusų dramos teatre. Su nerimu laukiama, kas bus, kai savo jėgas literatūroje nuspręš išmėginti žudikai (neseniai vienas iš Vilniuje suimtos labai žiaurios žudikų gaujos vadovų pareiškė noris parašyti knygą).

Reikia pastebėti, kad patys „laukiniai“ kitąsyk paskatina tokias abejones, kaip kad E. Kalėda. Leidykla „Charibde“ pagal sutartį su juo išleido dvi romano laidas ir sumokėjo rašytojui Lietuvos mastais didelių honorarą. Prieš leidžiant trečią tiražą, leidykla nusprendė pakoreguoti jo sąlygas. E. Kalėda išsinešė naują sutartį namo, kur žadėjo perskaityti ir pasirašyti, o „Charibde“, nusprendusi, kad autorius neturi jokių pastabų, pradėjo spaustu darbus. Jie jau artėjo į pabaigą, o autorius su sutartimi vis nesirodė. Leidykla puolė ieškoti E. Kalėdos, o sulaukė jo advokato, pareikalavusio besąlygiškai atiduoti autoriui „neteisiškai“ išleistas knygas, antraip — teismas. Leidykla bandė gintis, bet galop gavo nusileisti.

Skandalu virto ir tikrojo E. Kalėdos vardo atskleidimas. Žurnalui *Ekstra*, kuris tai padarė ir nurodė, kad jis du kartus teistas (antrą kartą — už valdiško turto vagystę itin stambia mastu, kaip ir romano jo herojus), teko bylinėtis su rašytoju, kuris teigė, kad leidinys, viešai parodęs tikrą jo veidą ir biografiją suteikė moralinių kančių ir įvertino jas 10,000 Lt, tačiau teismas atmetė ieškinį.

Vakarų šalių leidėjai pastebėjo, kad atsitiktinių „bestselerio“ pasitaiko, tačiau retai. Leidėjai turi iš anksto išpėti publiką. Kaip sako amerikiečiai, geriausia „padėti pinigų ten, kur burna“, tai yra stambiai investuojant parodytį, kad tu tiki tavo autorius ir jo knygos puikumui. Pats patogiausias būdas — stambus avansas. Pavyzdžiui, kai rašytojui Martin Amis pasiūlė pusę milijono svarų sterlingų už dar neparašytą romaną, visi iš karto užsimanė sužinoti, už ką moka tokias sumas, kuo taip tiki, kad moka už neegzistuojančią prekę.

Žinia, litas — ne svaras sterlingas ir Lietuvos leidėjai ne-

gali švaistytis tokiomis sumomis. Užtenka pagarsinimo, jog rašytojui sumokėta už dar neparašytą romaną, kaip daro leidykla „Tito alba“, kad sužadintų smalsumą, kokią gi katę maiše ji nupirko, juoba, maišo savininkai ne pėsti, o garsūs rašytojai. Tokie kaip R. Gavelis, J. Kunčinas, Markas Zingeris, o kur dar spaudoje talpinami straipsniai apie tai, kaip jiems sekasi rašyti ir ką jie galų gale, laikydamiis sutarties taisyklių, įteikė leidyklai, ir kad lietuvių literatūra pasipildė dar vienu išskirtinio demesio vertu kūriniu.

Vis tik ir Lietuvoje pritaikomas tas dėsnis, kad „bestseleris“ — knyga, kurią visi perka, o tai visiškai nereiškia, kad ją visi skaito. Ko gero, prie tokių iš dalies priskirtinos rašytojų-profesionalų knygos, apie kuriuos sukuriamas išskirtinumo aura, tačiau madyti, visi perskaito „laukinių“ knygų, kurių autoriais ne kiekvienas Rašytojų sąjungos narys paduotų ranką, kaip kad Vakaruose kai kas suklutų pateikti į venerinių ligų kliniką negu būtų užtiktas, skaitant Jeffrey Archer arba Barbara Cartland romaną.

Tiesa, kai kurie lietuviški „bestseleriai“ ne visai atitinka pasaulinį „bestselerio“ standartą, teigiantį, jog „bestseleris“ — tai knyga, kuri gerai perkama nuo pat jo momento, kai patenka į prekybą, paskui pardavimo apimtys krūta, o vėliau vel išauga, kai išleidžiamos naujos jos laidos. Lietuvoje pakartotinių tiražų sulaukė E. Malūko, E. Kalėdos, J. Erlicko knygos, o kad buvo pakartoti S. Stomos, A. Puklevičiaus, R. Gavelio ir kitų romanai — neteko girdėti.

Leidėjų teigimu, Lietuvoje „bestselerio“ galima vadinti knygą, kurios parduota 6,000 egz.; atrodo, kai kurioms „bestseleriais“ vadintoms knygoms neužteko kvapo pasiekti šią ribą.

Matyt, susidomėjimas šiomis knygomis vėl padidės, kai Lietuvos kino studija pradės pirkti jų autorines teises (tiesa, kol kas, jei tikėti pranešimais spaudoje, kinas labiau domisi „laukinių“ kūrinių). Patys „bestselerio“ autoriai, ypač „laukiniai“, savo ateitį piešia gan šviesiomis spalvomis. Pavyzdžiui, E. Kalėda teigia, kad Lietuvoje, kur per metus nuperkama apie milijonas romanų, jie gali konkuruoti su užsienio rašytojais, nes geriau pažįsta savo kraštą, žino jo problemas. Užtektų per 3–4 mėnesius parašyti po romaną, kas užsienyje seniai ne naujiene, ir nereikės dursyti galo su galu.

Gal ir taip. Pagyvensim — pamatysim, tačiau vieną galima teigti — suradus ir kartą sėkmingai išnaudojus dekingą temą, ir jiems buvo atleidžia didesni ir mažesni suklupimai, tai kitą kartą jau reikės kokybiško šuolio (matyt, koks nepasisekė E. Kalėdai, kurio naujas romanas *Svetimi* nesukėlė didelio triukšmo).

Ivalrūs ivykiai

LIETUVIO FILMAS TELEVIZIJOJE

Roberto Pileckio filmas — romantiška komedija — „Dear Saint Anthony“ bus rodomas San Diego, California, televizijoje š.m. sausio 16 d., 10 val. vakare, KPBS TV kanalu. San Diego mieste ir apylinkėse gyvenantys lietuviai galės maloniai praleisti valandą su šio jauno ir talentingo kūrėjo darbo vaisiais. Filmą kritikų buvo labai teigiamai vertinamas.

LIETUVIŲ ETNINĖS KULTŪROS DRAUGIJOS SUVAŽIAVIMAS

Lapkričio 13 d. Aplinkos ministerijos Miškų ir saugomų teritorijų departamento Didžiojoje saleje vyko Lietuvių etninės kultūros draugijos suvažiavimas. Delegatus pasveikino kultūros ministras Arūnas Bekšta. Suvažiavime aptartos etninės kultūros problemos bei 1999 m. rugpjūtį 21 d. Seime priimtas Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas. Suvažiavime išrinkta nauja draugijos taryba. Lietuvių etninės kultūros draugijos pirmininke išrinkta Muzikos akademijos Etnomuzikologijos archyvo vedėja Dalia Urbanavičienė.

„K. G.“, 1999 m., Nr. 29

DOC. ALGIS ZABORAS — JAV CHORU SAJUNGOS NARYS

Klaipėdos universiteto Menų fakulteto doc. Algis Zaboras šiomis dienomis gavo iš Amerikos žinią, kad jis priimtas tikroju Amerikos chorų sąjungos (American Choral Directors Association) nariu.

Neseniai doc. A. Zaboras atliko mokslinę kūrinių stažuotę Čikagoje (Lituanistikos tyrimų ir studijų centre), taip pat gyvai reikišė Čikagos lietuvių muzikiniame gyvenime.

SEMIAMASI PATIRTIES PRANCŪZIJOJE

Kultūros ministerijos Autorių teisių skyriaus vadovė Nijolė Matulevičienė lapkričio 21–24 d. buvo išvykusi į Prancūziją susipažinti su Prancūzijos atliekų teisių kolektyvinio administravimo organizacijos SPEDIDAM veikla. Vizitas, kurį pagal PHARE programą surengė Europos atliekų organizacijų asociacija AEPO, suteikė galimybę susipažinti su atliekų teisių kolektyvinio administravimo praktiniais aspektais, kolektyvinio teisių administravimo organizacijų valstybine priežiūra, kurią būtina vykdyti ir Lietuvoje, įgyvendinant Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymą.

Prof. Justinas Pikūnas (antrasis iš dešinės) savo bičiulių tarpe 1999 m. rudeni Kaune.

Leidiniai

Poetas amžinybės juosta sujungė Lietuvą ir Ameriką

Jonas Šalna. *Amžinybės juosta*. Eilėraščiai. Išleido UAB „Švyturys“, 1999 m. Vilniuje. Kietais viršeliais, iliustruota dr. J. Šalnos šaknų ir medžio skulptūrų nuotraukomis (fotografas — Algimantas Kezys); 350 psl.; kaina nepažymėta;

užsakymus galima siųsti leidyklai: Maironio 1, 2600 Vilnius; užsakymo Nr. 89.

Amžinybės juosta yra antroji autoriaus poezijos knyga. Pirmoji, *Nurimus banga*, išleista 1996 m. Jonas Šalna — ne tik poetas, bet ir skulptorius, net ir versdamasis gydytojo praktika, kūręs savitas medžio kelmų, šaknų skulptūras, turėjęs kelias personalines parodas. Tačiau poeto talentas, atrodo, turėjo palaukti, kol gydytojas užvėrė savo kabineto duris ir išėjo į pensiją. Iki tol eilėraščiai, nors ir buvo kuriami, turėjo pasitenkinti vieta stalčiuje.

Savo poezijos rinkinyje J. Šalna vykusiai suderina abu kūrėjo talentus — poeto ir skulptoriaus, nes knyga gausiai iliustruota medžio šaknų skulptūrų nuotraukomis. Eilėraščių knygoje daug — kone tiek, kiek puslapių, nes tik reto eilutės išsilieja per du

puslapius. Temos įvairios: gamta, žemė, metų laikai, besitartinančios senatvės šešėliai, vienatvė, tėvynės meilė, jos žmonių kančios svetimųjų priepaudoje... Poetas į savo pasaulį žvelgia su jautria užuojauta, tam tikra nostalgija ir liūdesiu, tačiau eilėraščiai nėra pesimistiški. Jų stilius — kažkur tarp modernaus, nepripažįstančio ritmo ir rimo, bet taip pat su tradicinio eiliavimo užuominomis, tarytum autorius dar ne visiškai apsisprendęs, kuriuo keliu jam patogiau sukti.

Turinys padalintas į kelis stambesnius skyrius: Saulės diena anos dienos; Dalgio sidabras; Gyvenimo išnašos; Prasmės braižas; Erdvės ir amžių vėsa; Sutemos; Kraujo dėmės. Kiekviename skyriuje yra nemažas pluoštas paskirų eilėraščių pavadinimų. Tačiau per didelė gausa dar nebūtinai pati geriausia išeitis. Galbūt autoriui derėjo daryti didesnę atranką tarp „savo dvasios kūdikių“ ir sumažinti jų kiekį. Dėl to knygos kokybė tikrai nebūtų nukentėjusi, o kaip tik atvirkščiai. Skaitytojo jau nereikia primygtinai tikinti, kad Jonas Šalna turi poeto talentą. Tas buvo aišku ir iš pirmosios jo knygos.

Lietuva — kaip sapnas

1997 m. Algirdas Gustaitis išleido pirmąją savo kelionių į Lietuvą knygą: *Lietuva kaip sapnas; Pirmoji Amerikos knygų paroda Vilniuje*. Ką tik skaitėme jo knygos *Lietuvių studentų korporacija „Jūra“ Lietuvos universitetuose* (Klaipėda, 1998 recenzijas, o štai pasirodė ir jo naujoji knyga apie keliones į Lietuvą — *Lietuva kaip sapnas; Antroji kelionė į Lietuvą*.

Šioje knygoje Algirdas Gustaitis aprašo išpūdžius, patirtus lankantis jau ne 1989 m., bet 1991 m. — nepriklausomoje Lietuvoje. Tuo metu Lietuva tik kėlėsi iš pelenų, todėl knyga turėtų tapti vertingu istoriniu šaltiniu.

Kodėl Lietuva kaip sapnas? Išanginiame žodyje autorius pateikia tokį atsakymą į savo iškeltą klausimą: „Buvusi svajonė, viltis išsipildė. Mano ilgai sapnuota Lietuva tapo realybe“.

Doc. Aleksandras Žalys knygos įvade rašo: „Ši knyga yra autoriaus antrosios kelionės į Lietuvą iš JAV ir atgal išpūdžiai ir jie tikrai yra saviti, nepakartojami, gustaitiški, pateikti turbūt tik šiam rašytojui charakteringu stiliumi. Visai nedidelis laikotarpis, aiškiai užfiksuotas knygoje — nuo 1991 m. gegužės 18-osios iki 1991 m. birželio 6-osios — tuo pat metu yra ypatingas: tai yra Lietuvos nepriklausomybės atstatymo sudėtingiausias laikas. Tačiau knygos *Lietuva kaip sapnas* autoriui ne politinės kovos ar vien istoriniai lužiai rūpi — rūpi ir jie, tačiau svarbiausias dalykas knygoje — pasaulio, su kuriuo susiduriama, kuris stebimas, aiškinimas, komentavimas, vertinimas ir per tai vykstanti saviraiška. Todėl tiek geografinės realijos, tiek istorijos ir kultūros dalykai, kurių A. Gustaitis stengiasi pateikti kuo daugiau, atsiskleidžia per gyvą, suinteresuotą pasakotojo žvilgsnį“.

Turiu pritarti doc. A. Žalio minčiai, kad knyga yra parašyta „gustaitišku“ stiliumi. Šis stilius jame yra persismelkęs nuo pirmosios išspausdintos jo kelionių knygos — *Tarp Šveicarijos ir Danijos* (Nordlingen, Vokietija, 1946), kurioje yra

daug vertingų žinių apie lietuvių DP stovyklas visoje Vokietijoje, iliustracijų, publicistinių pasvarstymų. Vėlesnėse knygose *Kelionės nežinomuose kraštuose* (Čikago, 1985), *Karibų jūroje* (Klaipėda, 1994), *Tobago salos paslaptis* (Klaipėda, 1995), *Velnio sala, Amazonės upė ir Brazilija* (Klaipėda, 1996) tas „gustaitiškas“ išlieka.

Kaip ir ankstesnėse autorius kelionių knygose, gausu iliustracinės medžiagos, antspaudų, brėžinių. Toji medžiaga daro knygą daug vaizdingesnę ir patrauklesnę. Atrodo, kad A. Gustaitis, rašydamas knygas, naudoja Konfucijaus patarimus kaip galima daugiau pavaizduoti. Žinant, kiek sunkūs ir reikšmingi Lietuvai buvo 1991-ji, tenka tik pasidžiaugti, kad rašomi tų metų prisiminimai. Aš pats, peržiūrėjęs knygoje pateiktas iliustracijas, išsigandau, kad per aštuonerius metus visas taip pasikeitė, tiek dalykų baigiamame užmiršti. Todėl drąsiai galiu teigti, kad, laikui bėgant, knygos vertė didės.

Kitas „gustaitiškas“ bruožas — autoriaus publicistiniai intarpai, papildoma istorinė medžiaga, paaiškinimai. Nepažįstantys autoriaus rašymo stiliaus, pasakytų, kad knyga yra fragmentiška, sulipdyta tarsi mozaika. A. Gustaitis plačiai aprašo aplankytus Lietuvos miestus ir miestelius: Kauną, Garliavą, Išlaužą, Alytų, Lazdijus, Kalvariją, Vilnių, Kernavę, Druskininkus, Sudervę, gintarinę Palangą, Kretingą, Kuršių Neriją, Klaipėdą. Labai vertingi pastebėjimai apie Jėzuitų gimnaziją, kurioje autorius kurį laiką mokėsi, apie VII mokslo ir kūrybos simpoziumą, lietuvių liaudies buities muziejų Rumšiškėse, Vilniaus katedrą ir jos požemius, Kretingos požemiuose užmūrytus tėvus pranciškonus, susideginusius R. Kalantą Kaune ir V. Vičiulį Klaipėdoje.

Prisimindamas apsilankymą prie Vilniaus televizijos bokšto ir 1991 m. sausio įvykius, autorius rašo: „Net šiandien, 1991 gegužės 28 d., tasai bokštas saugomas Raudonosios armijos (taip jie save pa-

sididžiudama vadino), tankų, su automatais stovinčių bolševikų kareivių. Jūs saugo spygliuotų vielų atitvėrimas. Gerokai toliau, už šimto ar daugiau metrų, kita vielų tvora, kur kas aukštesnė už žmogų. Tiksliai prie jos galime stovėti. Pro vielų tarpus iškišę nosis žiūrime į tos kariuomenės pareigūnus. Jie mus tuojau pastebi, žiūri link mūsų. Grūmojame akių žvilgsniais“.

Lankantis Orvydų sodyboje: „netoli medinio vaidilos — kankliuotojo, apytamsoje žemos durys, pasilenkęs galiu įeiti vidun. Kairėje pusėje židinyje, jame tyliai spragsi medžio gabalai. Aplinkui pilna gražaus lietuviško jaunimėlio. Apžvelgiu juos, visų žvilgsniai malonūs, kiek paslaptingi, beveik maldingi. Tokia šventa nuotaika. Jiems nieko nesaikau, jie man nieko nesako. Jaučiu, kad mane supranta. Pasijuntu laimingu. Jauna mergaitė, kiek virš dvidešimties, nuo žarijų paima paspirgėjusios duonos rieketę, duoda man, švelniai taria valgykite...“

A. Gustaitis knygą pajavirina skyreliais ar pasakojimais apie keliautoją A. Pošką ir Baltistaną, Maironį, dėdę M. Gustaitį, „Kur žuvo Herkus Monte?“

Autorius nevengia smulkmenų, detalių aprašymų, net politinių-tautinių samprotavimų apie neįvestą litą, kada valstybė yra tikrai nepriklausoma, apie sovietų įtaką, apie naikinamus lietuvių tautinius rūbus ir audinius, apie svetimžodžius. Iš knygos eilučių „sunkiasi“ džiaugsmas, vėl aplankius Tėvynę, nusivylimas dėl esamos netvarkos, skausmas, pamatius nuniokotas vaikystės vietas bei rimtis. Autorius pateikia faktų apie tolesnį bendravimą su Lietuvoje kelionės metu sutiktais žmonėmis, pavardžių bei vietovių ir pavadinimų vardynus.

Knyga Lietuvoje išleido ir platina Klaipėdos universitetas, užsienyje — autorius Algirdas Gustaitis (7946 W. 4th St., Los Angeles, CA 90048). Gaunama ir *Drauge*, Čikagoje.

Algirdas Gustaitis. *Lietuva kaip sapnas; Antroji kelionė į Lietuvą*. (257 nuotraukos, 6 žemėlapiai, 79 brėžiniai, antspaudai. Autoriaus nuotraukos. Leido Klaipėdos universiteto leidykla, 1998).

Kęstutis Šalavėjus

Iš dr. Jono Šalnos naujosios poezijos knygos *Amžinybės juosta*.

Jonas Šalna

KAŽKADA

*Kažkada apsigyveno klevai prie sodybos,
Lapais rausvais bučiavo plaukus jaunystėj,
Sukabinti ant siūlų spalvom auksinėm švietė.
Duoną keptuvėj aksomu vystė.*

*Išėjo ievos į pamiškę pasigrožėti,
Pasidabinti žiedais kvapiais,
Kvėpavo saulės spinduliais ir mano jaunystė,
Kai pavasario ir laimės buvo pilni paupiai.*

*Sustojo šermukšniai pakelėse pasižmonėti,
Tolstančių saulę ir rudenį palydėti,
Sultingom kekėm maitinti paukščius,
Linksminti žiemą, kelią žymėti.*

*Kažkada vasarą audra kruvinom užtvankom
Sujaukė, sumaišė, surakino žemę ir dangų,
Išgujo iš namų, įdėjo žodį sprangų,
Iškirto iervas, klevus ir šermukšnius.*

ŽEMĖ SU IŠRAUTA ŠIRDIM

Klausiat:

*Kur aš gyvenu?
Ak, neklauskit,
Kodėl aš tyliu.
Stoviu ant žemės,
Iš kurios išrautas esu.
Čia gimtoji žemė
Pilna kryžiaus skaudulių,
Mano šaknų.*

*Blaškosi mintys
Sujauktos,
Nesuvaldomos.
Menu tą laiką,
Kai širdy ruseno
Gimtinės liepsna.
Neklauskit!
Žodžių nėra!
Čia šilti vėjai,
Užgniauzia kvapą
Neregėtas vaizdas,
Kur išrauta širdis.*

Lietuviški poteriai...

Atkelta iš 1 psl.

Į Vilniaus vyskupiją imta vežti ir naudoti religines knygas, kurios buvo leidžiamos Kėdainiuose, vidurio Lietuvoje, vadinamojoje Žemaičių vyskupystėje. Jcs centras ilgą laiką buvo Medininkai, o pats vyskupystės branduolys — Nevežio žemuma. Žemaičių vyskupystėje šita kalba rašė M. Daukša, ten yra ir nuodėmė, ir pragaras — štai iš kur ateina.

— Medininkais anksčiau buvo vadinami Varniai?

— Taip, Varniai. Bet įsivaizduokit, kas atsitiko Vilniuje ir jo apylinkėse, kada žmonės paėmė į rankas šita kalba parašytas religines knygas? Jie gi ne viską suprato, buvo sunku skaityti. Man rodos, tai irgi bus paspartinę šito krašto lenkėjimą. Be to, įdomus dalykas yra Mažoji Lietuva. XVI-XVII a. Karaliaučiaus kraštas buvo beveik ištisai lietuviškas. Ten irgi yra labai įdomūs ir poteriai, ir visa kita. Aš manau, kada

buvo krikštijami žemaičiai, matyt, poteriai nebebuvo verčiami — buvo viehą kartą išversta ir užteko. Tik tai sąvoka „žemaičiai“ yra klaidinanti: tada žemaičiais vadino vidurio Lietuvos žemumų gyventojus. O ten, kur dabar žemaičiai, gyveno kuršiai. To meto žemaičiai poteriuose pakeitė tik fonetiką ir terminologiją. Šiaip seniausiuose užrašymuose Žemaičių vyskupystės poterių struktūra yra ta pati. Vadinasi, atskirai turbūt neversta.

— O ką rodo Mažosios Lietuvos arba Karaliaučiaus krašto poteriai?

— Su Mažąja Lietuva arba Karaliaučiaus kraštu yra daug neaiškių dalykų, XVI-XVII a. Karaliaučiaus kraštas buvo beveik ištisai lietuviškas. Jis anksti, dar Mindaugo laikais, pateko vokiečiams. Kaip ten su poteriais? Deja, mes neturim jokių senų įrašų. Aš linkęs galvoti, kad kryžiuočiai, ko gero, bus net ir nevertę poterių į lietuvių kalbą, jie ten nelabai ir rūpinosi krikštu. Krikštas buvo politinė priemonė — užpuldinėti Lietuvą, o Karaliaučiaus kraštas jau buvo jų. Ir patys seniausi to krašto poterių užrašymai aiškiai rodo, kad jie buvo perkelti iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės. Juk pirmoji lietuviška knyga — Martyno Mažvydo *Katekizmas* yra pusiau žemaitiškas, šių dienų akimis žiūrint, netgi žemaitiškai parašytas. Mažvydas pats buvo žemaitis iš LDK, iš ten katekizmui ir poterius paėmė, kokie buvo. Kitaip ir būti negalėjo. Jo pusbrolis Baltramiejus Vilentas — irgi iš LDK. Labai daug kunigų buvo persikėlę iš LDK. Matot, ten protestantizmas pralaimėjo.

— Ir kunigai bėgo nuo katalikų persekiojimų?

— Taip, persekiojimas metu protestantų kunigai iš LDK bėgo ir prisiglausdavo Mažąjoje Lietuvoje, čia švietė vietinius lietuvius. Jonas Bretkūnas jau yra vietinis, ne iš LDK. Bet jis nusirašė tuos patius poterius. Aš žiūrėjau J. Bretkūno tekstus — ten poteriai iš esmės nesiskiria nuo kitų, atėjusių iš LDK. Taigi, matot, lietuviškų poterių kelias yra labai sudėtingas. Juo labiau, kad ta poterių polonizacija, ypač sustiprėjusi XVIII a. deka, labai pakeitė jų tekstus. Pavyzdžiui, kaip buvo XIX, net XX a. pradžioje. *Sveika Marija, loskos pilna, ponas su tavimi, blagaslovyta tu tarp moterų ir blagaslovytas vaisius žyvato tavo Jėzus. Šventa Marija, motina Dievo, melskis už mus griešnus, dabar ir adynoj smerčio mūsų. Amen.* Žiūrėkit, beveik pusė nelietuviškų žodžių.

Atsiradus mūsų bendrinei kalbai, bažnytinė kalba senoviška ir paliko. Pirmasis žmogus, kuris susirūpino bažnytinė kalba, buvo prelatas kunigas Juozas Laukaitis. Jis Seinuose dėstė kunigų seminarijoje, be kitų dalykų ir lietuvių kalbą. J. Laukaitis pasirūpino, kad pirmučiausia būtų sudaryta poterių komisija, kurią pats finansavo. Be jo, į šią komisiją dar įėjo Adomas Jakštas (Aleksandras Dambrauskas) ir kunigas Alfonsas Petrulis. Sudaryta poterių komisija 1909 metais ėmėsi darbo — atlietuvininti poterius. Jie dviem mėnesiams pasikvietė į Seinus Joną Jablonskį, Kazimierą Boga, Joną Balcikonį ir Jurgį Šlapelį — žymiausius mūsų to meto kalbininkus. Per tuos du mėnesius jie tobulino poterius, iš tikrųjų vos ne naujai vertė, lietuvinino taip pat kitas svarbiausias maldas, kūrė lietuvišką bažnytinę ter-

minologiją. Poterių tekstus kalbininkai siūlė keisti radikaliai — tiesiog viską lietuvininti. Bet komisija nesiryžo ir ką paliko sena. Nepaisant to, kai 1909 metų *Vadovo* numerioje buvo paskelbti kompromisiniai poterių projektai, kilo baisus triukšmas. Komisiją užsipuolė, tarsi būtų pasaulio pabaiga. Ir tik baigiantis I pasauliniam karui Kauno vyskupas Pranciškus Karevičius ryžosi aprobuoti šitus poterius, ir tik tada jie greit pasklido.

— Bet tuo poterių reformos dar nesibaigė?

— Lietuvai išsikovojus nepriklausomybę, vėl buvo rūpinamasi toliau poterius lietuvininti. Vėl buvo poteriai gero kai pataisyti, bet dar kai kas liko. Galutinai poterių reforma baigta bolševikų okupacijos metais, vadovaujant kunigui Vaclovui Aliuliui, apie 1962 metus. Tarp kitko, ir dabar mūsų poteriuose yra nelabai lietuviškų elementų, bet jie jau galėtų likti. Paimkim kad ir „Tėve mūsų“. Turėtų būti „Mūsų Tėve“. Matot, tokia struktūra „Tėve mūsų“ apskritai indoeuropiečių kalbų būdinga. Bet lotyniškas buvo „Pater noster“ ir visi jį tėtė pažodžiui. Bet žiūrėkit, vokiečiai dabar atstato — „Unser Vater“ vietoj „Vater unser“. Anglai kitaip ir negalėtų: „Our father“. Bet prancūzai sako „Notre pere“ — „Mūsų tėve“. Latviai katalikai dabar sako: „Tėve mūsų“, bet protestantai įsivedė „Mūsų tėvs“. Aš nesakau, kad mums reikėtų sekti jų pėdomis.

— Ar neteko tyrinėti įvairių rašmenų ir ženklų ant akmenų? Gal tai irgi raštas?

— Yra akmenų su visokiais ženklais. Bet greičiausiai jie su raštu nieko bendra neturi. O raštas į Rytų ir Vidurio Europos tautas visur atėjo su krikščionybe. Nė vienas kraštas ar tauta šiame regione iki krikščionybės rašto neturėjo. Sunku būtų įsivaizduoti, kad lietuviai sudarytų išimtį.

— Ar jūs kaip lietuvių kalbos tyrinėtojas neturite savų sąskaitų krikščionybėi?

— Ką reiškia — sąskaitų? Matot, čia sudėtingi dalykai. Viduramžiais į Lietuvą krikščionybė atėjo labai sudėtingu keliu. Ji buvo platinama kalaviju, ginklu. Lietuvių tautai buvo padaryta didelė žala. Labai daug žuvo žmonių, be abejo, nuostolis buvo labai didelis. Bet tuo laiku daug kur tikėjimas buvo taip platinamas, ir ne tik krikščionybė. To, tiktoma, negalima niekuomet išleisti iš akių. Bet vėliau Lietuvai krikščionybė labai daug davė. Tai buvo vartai į Vakarus. Tačiau ryšium su mūsų diduomenės, ypač bažnyčios sulenkėjimu — juk bažnyčia buvo dar labiau sulenkėjusi, negu diduomenė — per bažnyčią į lietuvių kalbą plodo visokie polonizmai, žargonizmai. Tai paliko istorijoje tamsų, juodą pėdsaką. Tačiau kai prasidėjo mūsų tautinis atgimimas, jaunoji kunigų karta ėjo koja kojon su pasauliečiais. Juk kunigai patys ėmėsi iniciatyvos atlietuvininti poterius! Bolševikų okupacijos laikais lietuviybė ir bažnyčia buvo beveik tas pat. Mūsų inteligentija bent taip žiūrėjo, ir visiškai teisingai. Krikščionybės vertinimas priklauso nuo istorinių aplinkybių. Bet visumoje bažnyčia mums praskynė vartus į Vakarus, kitaip būtų me nukrypę į laukinius Rytus.

— Dėkui už pokalbį.

Kalbėjosi
Jonas Albertavičius